

УДК 338.246.025.8-028.79(477+498)

**ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ РУМУНСЬКОГО ДОСВІДУ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
УКРАЇНИ****Чала В.С., к.е.н.
Калініна О.А.
Біденко А.Г.***ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»*

В статті протиставлено вектори економічного розвитку України та Румунії. Проведений селективний аналіз ефективних інструментів ринкового перетворення зазначеного західного партнера України. Визначені недоліки та переваги впровадження румунського трансформаційного досвіду в Україні. Розглянутий сучасний стан України, особливості її розвитку з набуття незалежності у порівнянні з економічними реформами Румунії. Також проведено теоретичну оцінку можливого перейняття досвіду румунських трансформацій та перетворень щодо вступу в ЄС та вдосконалення функціонування економіки задля виходу з кризи з урахуванням віх «п'ятирічок» розвитку України згідно досягнутих результатів стратегій попередніх правлячих урядів. Проаналізовано, що в умовах економічного розвитку постсоціалістичних країн 1990-х років Україна опинилась в скрутному становищі. І це не з причини відсутності корисних копалин чи обмежень у географії, а, перш за все, з причин невірної обраної курсу політичних реформ кількох поколінь урядів, які не дозволили країні, що одержала багаторічний спадок СРСР, досягнути пристойного рівня життя для населення та побудувати справжні ринкові відносини. Разом з тим доведено, що перехідні економіки схожих на той час країн мали свої концепції розвитку з суттєвою різницею та стратегією. Одним з таких прикладів є Румунія, яка спромоглася за останні два десятиліття років вийти в лідери даної категорії країн, приєднавшись до ЄС.

Ключові слова: Україна, Румунія, економічні реформи, трансформація економіки, приватизація

UDC 338.246.025.8-028.79(477+498)

**FUTURE IMPLEMENTATION ROMANIAN'S EXPERIENCE OF
ECONOMICAL TRANSFORMATION IN MODERN ECONOMIC
CONDITIONS UKRAINE****Chala V., PhD in Econ.Sc.
Kalinina O.
Bidenko A.***Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

The article deals with the contrasted vectors of economic development of Ukraine and Romania. Selective analysis of effective tools for market transformation of Ukrainian

western partner is carried out. The advantages and disadvantages of implementation of Romanian transformation experience in Ukraine are defined. The current status of Ukraine is reviewed; features of its development after independence are compared with the economic reforms in Romania. Also, the theoretical assessment of the possible borrowing experience of transformation and reform Romania's EU accession and improving the functioning of the economy out of the crisis, taking into account the milestones, «five-year plans» of Ukraine on the basis of achievement of previous policies of the ruling governments is set. It has been analyzed that the economic development of Ukraine in 1990th was not successful. And it's not because of the lack of minerals, restrictions of geography or other factors, but due to incorrectly chosen course of political reforms generations governments that did not allow the country, received long-term legacy of the Soviet Union, to achieve a decent standard of living for the population and to build a real market relations. It was revealed that at the same time the transition economies of similar countries had had their own concept of development with a significant difference of strategy. One of such an example is Romania, which was able to become a leader in this category of countries joining the EU in two decades.

Keywords: Ukraine, Romania, economic reforms, transformation of the economy, privatization.

Актуальність проблеми. Вагомість питання про підвищення ефективності економічного реформування України росте з моменту оголошення її незалежності. В світлі останніх політико-демократичних перетворень в країні відкривається більше можливостей щодо трансформації вітчизняної економіки в рамках зближення з ЄС. За останні 24 роки країни, які мали навіть гірші вихідні умови ніж Україна, випередили її в ринково економічних досягненнях. Практичним з точки зору багатьох вчених є приклад румунського досвіду, оскільки саме Румунія стала одним з лідерів постсоціалістичних країн, приєднавшись до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато зарубіжних та українських вчених присвятили свої дослідження аналізу досліду реформаторських стратегій економічного розвитку постсоціалістичних країн, а саме: М. Васильцева, Е. Варга, Л. Григр'їв, Р. Грінберг, Я. Драхокупил, С. Дробишевський, П. Д'яцоло, С. Едуардас, М. Кекелідзе, М. Креймер, С. Кудрявцева, М. Куліченко, В. Кульба, Г. Мусухін, К. Мюллер, В. Папава, В. Плута, В. Полтеровіч, Н. Пшеровський, Н. Сітнікова, Ш. Охара, К. Харпфер, О. Шевчук, Й. Шумпетер та інші. Зокрема вивченням успішного досвіду

трансформації румунської економіки після здобуття нею незалежності займалися зарубіжні автори – К. Вудраф, С. Джонсон, З. Джордж, М. Домбровски, В. Карра, А. Картврайт, Т. Лауренциу-Христя, Ю. Ляш, Дж. МакМиллан, А. Мельвіль, Д. Парадимитру, П. Саватєєв, Н. Скрадоль, Ю. Узун, Н. Фейт та деякі вітчизняні вчені: Т. Безега, Г. Боднараш, С. Гакман, В. Дорофієнко, О. Д'яков, Н. Жулканич, Г. Колодко, Р. Крайова, Ю. Телеховський, А. Саморукова, І. Шімон. Тим не менш, питання встановлення міри корисності та необхідності адаптації румунського трансформаційного досвіду в умовах теперішнього стану української соціально-економічної системи є недостатньо визначеними та потребують постійної актуалізації.

Мета статті - провести компаративно-критичний аналіз системи ринкових реформ з досвіду Румунії та України, щоб запропонувати ефективні заходи трансформації вітчизняної економіки на сучасному етапі її інтеграції до спільного європейського простору.

Основні результати дослідження. У всіх постсоціалістичних країнах разом з прийняттям нових конституцій були проведені економічні реформи, покликані зруйнувати зверхцентралізовані економічні структури і затвердити соціально орієнтовані ринкові відносини. Головним засобом такого переходу повинна була стати приватизація державної власності, яскравим та ефективним прикладом проведення якої є Румунія.

Взявши свого часу курс на європейську інтеграцію, керівництво України у дипломатичній грі завжди робило ставки на Польщу та країни Прибалтики, нехтуючи досить перспективним румунським напрямом розвитку співробітництва. При цьому українські політики керувалися тим, що Польща і Литва після розпаду Радянського Союзу завжди позиціонували себе як партнерські нам держави, які на міжнародній арені традиційно змагалися за пріоритетне право першими втягнути Україну у сферу інтересів ЄС. Румунія того періоду представляла, скоріш за все, конкурента України у Чорноморському регіоні, аніж зовнішньополітичного партнера. І Румунія, і Україна «стереглися» один одного, вбачаючи у діях опонентів загрозу для національної безпеки [3].

Щоб оцінити сучасну різницю в наслідку економічних реформ двох країн доцільно здійснити порівняння показників розвитку економік України та Румунії за часів реформування централізованої планової комуністичної економіки в ринкову економіку у 1991 – 2014 рр., які свідчать про наступне [11]:

1) При початковому рівні у 1990 році ВВП України (81,4 млрд USD) та Румунії (38,3 млрд USD):

- у 2000 році рівень ВВП України знизився в 2,6 рази, а рівень ВВП Румунії знизився на 2,6%;

- у 2014 році рівень ВВП України зріс в 1,62 рази, а рівень ВВП Румунії зріс до рівня в 5,2 рази;

2) При початковому рівні у 1990 році ВВП по ПКС (в паритеті купівельної спроможності) України (351,8 млрд USD) та Румунії (120,5 млрд USD) в доларах США:

- у 2000 році рівень ВВП України знизився в 2,06 рази, а в Румунії залишився незмінним;

- у 2014 році рівень ВВП України зріс в 1,05 рази, а Румунії зріс в 3,2 рази.

Таким чином, ефективність політико-економічної стратегії Румунії (асоціація (1993) та вступ через 14 років (2007) до ЄвроСоюзу) майже в 3 рази вища за ефективність політико-економічної стратегії України (асоціація з СНД 1991 – 2004, перехід до асоціації (2007) та асоціація з ЄвроСоюзом у 2014 році).

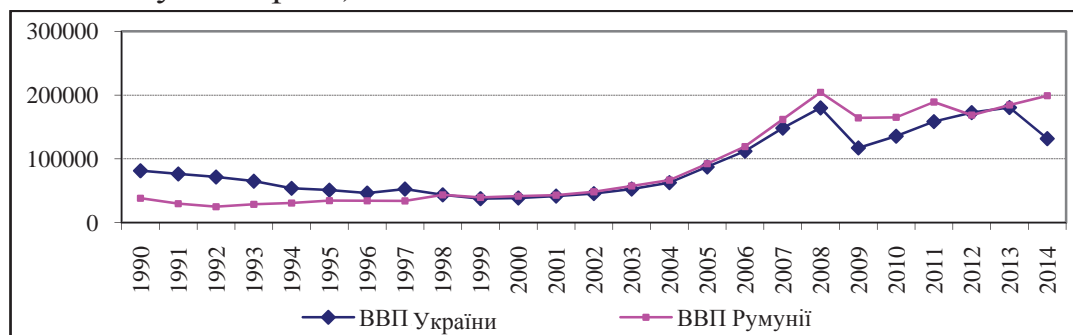

Рис. 1. Динаміка змін ВВП України та Румунії (в валютному еквіваленті по поточному курсу національної валюти в доларах США), 1990 – 2014 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних [13, 14]

Аналізуючи відносні показники життєвого рівня населення України та Румунії в динаміці ВВП на душу населення в валютному еквіваленті національної валюти України та Румунії до долара США:

1) у 2014 році рівень ВВП на душу населення України зріс до 3082,5 USD/ особу (в 1,87 рази відносно 1990 року), а рівень ВВП на душу населення Румунії зріс до рівня 9996,7 USD/особу (в 6,05 рази);

2) у 2014 році рівень ВВП (ПКС) на душу населення України зріс до 8665,5 USD/особу (в 1,28 рази відносно 1990 року), а рівень ВВП на душу населення Румунії зріс до рівня 19405,1 USD/особу (в 3,74 рази).

Таким чином, з боку підвищення життєвого рівня населення Україна мала переваги перед Румунією у 1990 році та безнадійно відстала у 2014 році, при цьому загальна чисельність населення Румунії за 24 роки зросла з 19,6 млн.осіб до 21,4 млн.осіб (на +0,8 млн.осіб), а загальна чисельність населення України за 24 роки катастрофічно зменшилась з 51,4 млн.осіб до 45,4 млн.осіб (без врахування анексії Криму Росією), тобто на (-6,0 млн.осіб).

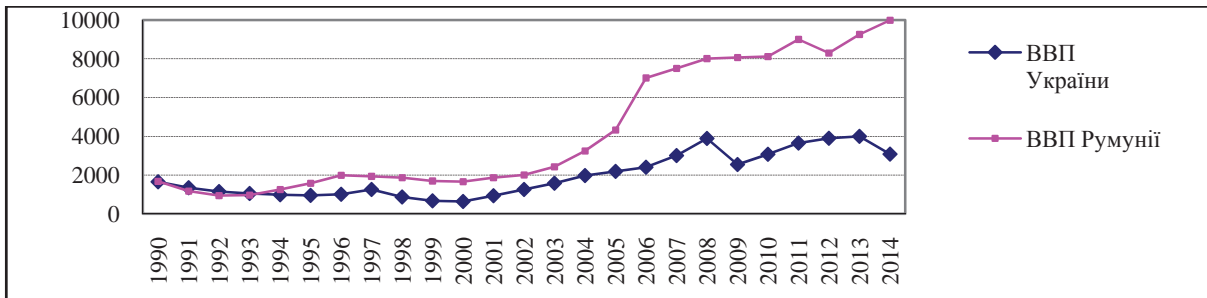

Рис. 2. Динаміка ВВП на душу населення в валютному еквіваленті національної валюти України та Румунії відносно до долара США, 1990 – 2014 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі даних [13, 14]

Спільний аналіз характеристик природних та людських ресурсів України та Румунії показав, що станом на кінець 2014 року:

1) чисельність населення України (44,3 млн.осіб) в 2,04 рази більше чисельності населення Румунії (21,7 млн.осіб), при цьому площа території України (603,5 тис.км²) в 2,53 рази більше площі території Румунії (238,4 км²). Отже, щільність населення Румунії 86,6 осіб/км² більше щільності населення України 78,3 осіб/км²;

2) показник орної землі на 1 особу в Україні становить 0,71 га/особу, що в 1,61 рази вище показника орної землі на особу в Румунії (0,44 га/особу), при цьому показник зернового виходу врожаю зернових в Україні 4,06 тон/га на 5,1% вище, ніж в Румунії (3,86 тон/га орної землі). Таким чином, ефективність сільського господарства на 1 особу в Україні значно вища, ніж в Румунії. Відповідно, сільськогосподарська віддача природних ресурсів на 1 особу в Україні значно вища ніж в Румунії, що робить Україну джерелом експорту сільськогосподарської продукції для інших держав світу (30,7% обсягу експорту).

В той же час, порівняльний аналіз даних показує суттєво нижчу ефективність промислового використання людських та природних ресурсів в Україні, ніж в Румунії:

1) рівень енергоємності первинної енергії (МДж / \$ 2011 ППС ВВП) в Україні становить 13,15 МДж/USD, а Румунії – 4,22 МДж/USD.

Таким чином, для виробництва ВВП Україна витрачає в 3,1 рази більше обсягу енергії (+28% обсягів імпорту), ніж Румунія. Це і є основа низької ефективності економіки України;

2) в Румунії 20,5% електроенергії виробляється із відновлювальних гідроенергетичних джерел, в той час як в Україні гідроенергетика виробляє тільки 5,3% електроенергії, 45,5% - з ядерних джерел (Румунія - 19,5% з ядерних джерел).

Які б чисельні розбіжності не свідчили вищенаведені економічні показники з Румунією, для України пріоритетним у рамках реалізації Угоди про асоціацію з ЄС та впровадження глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі (ГВЗВТ) залишається стабілізація економіки держави та її адаптація під стандарти ЄС. При цьому Україна має у стислі терміни провести відповідні ринкові реформи, які Румунія зробила ще до 2007 року та закріплені після «Революції гідності» (2014 рік).

Основи переходу до ринкової економіки в Румунії, індустріально-аграрної країни, були закріплені законом відразу ж після революційних подій грудня 1989 р. Згідно цього закону заохочувалися індивідуальна комерційна ініціатива, створення малих підприємств на основі приватної власності по виробництву товарів першої необхідності [5].

Подальший прогрес поглиблення реформ повинен був здійснитися на основі розробленої в травні 1991 р. урядової програми, яка закріпила в якості завдань 1-го етапу економічних реформ надання повної свободи комерційній діяльності та заохочення державою розвитку малого бізнесу, 2-го етапу - проведення лібералізації цін, 3-го етапу - відновлення приватної власності на землю [5, с. 182].

4-й етап передбачав, поряд з сільськогосподарськими землями, реприватизацію державних підприємств. Згідно із законом, прийнятим у липні 1991 р., 30% всієї держвласності переходило румунським громадянам, які досягли 18-річного віку, за допомогою видачі цінних паперів - сертифікатів, на які можна було придбати або житло, або акції промислових підприємств та ін. 70% держвласності шляхом продажу акцій і активів юридичним і фізичним особам, при цьому трудові колективи підприємств, що приватизуються, користувалися перевагами при придбання акцій з 10%-ою знижкою тощо. Процес приватизації при низькій купівельній спроможності населення йшов вкрай повільно. Уряд, щоб тримати на плаву 3 тис. заводів, змушене було покривати збитки.

5-й етап економічних реформ був пов'язаний з приватизацією житлового фонду, поверненням житла колишнім власникам. І на 6-му етапі повинна була проводитися антиінфляційна політика та забезпечення внутрішньої конвертованості національної валюти, яка навіть й близько не стоїть з сучасною позицією гривні з її стрімкою девальвацією починаючи з 2013 року та відсутністю будь-яких дієвих заходів стабілізації у банківській системі.

Перехід до фінансової системи ринкового типу в країні був досить складним, оскільки Румунія було однією з найбідніших країн соціалістичної зони. Проте, за рахунок жорсткої економії комуністичному лідерові Н. Чаушеску вдалося забезпечити відсутність у країні зовнішнього державного боргу. Але за це населення заплатило дуже високу ціну: переважна частина жителів Румунії в кінці 80-х років ХХ ст. була дуже бідною. Цьому сприяла і висока інфляція, яка в той час сягала рівня 300 – 400 %.

У 1989 з падінням режиму Чаушеску в Румунії почалася економічна реструктуризація народного господарства. Загалом до середини 1990-х з'явилися юридичні передумови для введення ринкової економіки. Реформи в країні супроводжуються сплесками кризових явищ, безробіття. Реформування фінансової системи, що почалося після страти Н. Чаушеску, проходило в дуже складних економічних і політичних умовах. Як і інші постсоціалістичні країни, Румунія в 90-ті роки ХХ ст. провела приватизацію, розпаювання в сільському господарстві, лібералізувала зовнішню торгівлю. Але ці заходи не привели одразу до покращення фінансового стану країни та домогосподарств, тому значна частина населення виїхала на роботу за кордон.

Підготовка до проведення приватизації почалась у 1992 р. Тоді приблизно 6 тис. державних підприємств, перетворені на акціонерні товариства, були передані у власність шести фондів — 30 % акцій усіх підприємств потрапили в розпорядження п'яти приватних фондів (ці акції були розподілені між усім дорослим населенням країни за системою, аналогічною вітчизняному ваучерному варіанті) і 70 % — в розпорядження державного фонду з управління власністю, який пізніше був перетворений на агентство з управління державною власністю AVAS(APAPS).

Наприкінці 1990 р. унаслідок реорганізації банків було створено дворівневу банківську систему. Функції центрального банку взяв на себе

новоутворений незалежний Національний банк Румунії, що відповідав за регулювання грошової маси, кредитів та за валютну політику [5, с. 189]. Комерційні операції, якими раніше займався Національний банк, доручили новоутвореному Комерційному банку Румунії. Колишні спеціалізовані банки — Банк зовнішньої торгівлі Румунії, Банк фінансування капіталовкладень, Банк фінансування сільського господарства та харчової промисловості, Ощадний банк — одержали статус комерційних банків.

Після 2000 р. економіка Румунії увійшла у фазу стійкого зростання і почали формуватися реальні умови для стабілізації валютно-фінансової системи. У 2004 р. валовий внутрішній продукт зріс на 8 %, річна норма інфляції порівняно з 2000 р. знизилася з 40 до 9 %, рівень безробіття коливався в межах 6 %. Хід реформування економіки було визнано задовільним, про що свідчать узгодження з Євросоюзом усіх розділів договору про інтеграцію та вступ країни до ЄС 2007 р.

Приватизація розглядається як одна з основних складових переходу Румунії до ринкової економіки. Стрижнем політики уряду є програма масової приватизації шляхом розповсюдження сертифікатів власності (за символічну ціну), за якою планувалося протягом семи років приватизувати всі державні комерційні компанії, що було передбачено в Законі № 58, прийнятому в серпні 1991 р. (Закон про приватизацію комерційних компаній, або просто Закон про приватизацію). Як вихідну точку Закон розглядав корпоратизацію державних підприємств згідно із Законом № 15, прийнятим у липні 1990 р., за яким всі державні підприємства Румунії було трансформовано в акціонерні компанії та компанії з обмеженою відповідальністю (комерційні компанії) з наступною приватизацією або в державні компанії (*regies autonomes*), що залишаться під контролем держави. Відповідно до Закону № 15 було створено Національне агентство приватизації (НАП) і передбачено «передачу 30 % власності», тобто програму безкоштовного розподілу активів [6].

Крім наявних планів і програми приватизації підприємств у Румунії, Закон про землю 1991 р. створив юридичні умови для повернення землі у приватну власність (75 % сільськогосподарських угідь, або 8 млн га). Державне житло, за винятком того, де виникли проблеми з установленням прав власності на будинки, захоплені державою за комуністичного режиму, продається у приватну власність.

Фонд державного майна (ФДМ), створений згідно з Законом про приватизацію, є державною інституцією, на яку покладена відповідальність за передачу у приватну власність акцій комерційних компаній, якими управляє фонд. Початкова мета фонду полягала у приватизації 70 % акцій кожної компанії.

Планувалось, що фонд фінансуватиме свою діяльність щодо приватизації та впровадження реформ за рахунок надходжень від продажу об'єктів, що приватизуються. Згідно з неопублікованою преамбулою Закону про приватизацію бюджет ФДМ мав бути повністю відокремленим від державного бюджету, хоча в самому законі констатується, що державний бюджет бере на себе будь-які зобов'язання, що залишаються після ліквідації ФДМ. Фонд державного майна звільнений від сплати податку на прибутки, і йому фактично забороняється вносити будь-які платежі в державний чи місцевий бюджет. Окрім інших напрямів використання доходів, фонд має право надавати позики фізичним та юридичним особам Румунії, які купують акції та активи комерційних компаній.

П'ять фондів приватного майна (ФПМ), що були створені згідно з Законом про приватизацію, були організовані у формі акціонерних компаній і мали діяти на комерційних засадах. ФПМ одержували 30 % акцій комерційних компаній. У свою чергу, кожен ФПМ є власністю всіх дорослих громадян Румунії, що мають сертифікати власності.

Як бачимо, всі заплановані економічні реформи в Румунії були проведені своєчасно та ефективно, без затяжних криз чи суттєвої зміни їх концепцій внаслідок революцій, зміни влади, тощо.

В Україні з 1992 року колгоспи розформувалися без розподілу землі, що зменшувало інтерес населення, з 1994 року Л. Кучма дав старт формуванню приватної власності на землю та її роздержавлення (Указ» Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва «). Цей документ можна вважати фундаментом ринку землі. Парадоксально, але виникнення стабільності економіки України було щільно пов'язано зі створенням та розцвітом олігархічних груп [4, с. 35].

Закупівля нової техніки, якісного посівного матеріалу і добрив, формування земельних банків великими холдингами фактично йшло до середини 2000-х. Незважаючи на це, Україна вже стала одним з

найбільших світових експортерів зернових та соняшникової олії, продуктів переробки овочів і фруктів. У країні добре розвинені кондитерська і м'ясо-молочна промисловості, які, в основному орієнтовані на внутрішній ринок [2].

Часи уряду В.Ющенка за 2005-2010 рр., на наш погляд, можна вважати найменш ефективними з точки зору корисності економічних реформ, які лише внесли послаблення та хаос в державний устрій із більшим ступенем переплетіння влади та бізнесу.

Як би це не було приємним сьогодні згадувати, але початок правління четвертого Президента України Віктора Януковича став періодом видимої стабілізації економіки, зростання добробуту населення і навіть надії на світле європейське майбутнє України. Саме в 2010-2012 рр. почалося відновлення вітчизняної економіки після кризи 2008-2009 років. Зростало багато виробничих показників, курс стримувався на рівні 8 гривень за 1 долар, комунальні тарифи були стабільні [2].

Україні, зважаючи на здобутки та огріхи минулих урядів, потрібно розпочинати створення економіко-політичної інтегрованої системи у вигляді субрегіонального об'єднання трьох країн Чорноморського регіону з Румунією та Молдовою, які б єдиним інтегрованим географічним простором приєдналися до ГВЗВТ, збільшивши потенціал Європи насамперед у сфері енергетики, транспорту, продовольчої безпеки, екології, міграції та боротьби з транскордонною злочинністю.

Ризький саміт Східного партнерства у травні 2015 р. року визначив у підсумковій декларації (п. 9), що «...підписання та тимчасове застосування Угод про асоціацію з Грузією, Республікою Молдова та Україною є важливим кроком у прискоренні політичного об'єднання цих партнерів та економічної інтеграції з ЄС», а також (п. 10) «...реалізація УА/ГВЗВТ, супроводжена реформами, призведе до повного наближення до законодавства і стандартів ЄС, що призведе до поступової економічної інтеграції партнерів на внутрішньому ринку ЄС і, отже, до створення економічної зони» [3].

З урахуванням існуючих міжнародних відносин Україні потрібно вийти в майбутньому на більш пріоритетний формат «Україна – Румунія – ЄС».

Висновки. Проведений порівняльний аналіз ефективності політико-економічних стратегій розвитку та реформ України та Румунії,

як незалежних посткомуністичних держав перехідної економіки у 1990 – 2014 рр. надав змогу сформулювати такі висновки:

Орієнтація стратегії Румунії на членство у ЄвроСоюзі дозволила з 1996 року швидко пройти період початкової ринкової реорганізації економіки.

Підписання Україною після «Революції гідності» (2014 р.) угоди про асоціацію з Європейським Союзом – це стратегічна програма ринкового розвитку України, який Румунія пройшла у 1996 - 2007 році.

Не дивлячись на воєнну агресію з боку Росії 2014-2015 рр. та величезні матеріальні втрати України у протистоянні з Росією (анексія Криму та повна руйнація виробничої інфраструктури Донбасу), шлях інтеграції України в ЄвроСоюз – це єдина можливість подолання поточного кризового стану економіки України. На цей шлях Україна вступила з затримкою на 14 років відносно етапів впровадження економічної стратегії ринкового розвитку Румунії.

Реформування української економіки виявилось тривалим і малоефективним процесом, орієнтованого на економічні та політичні вигоди фінансових угруповувань, які змінювались майже водночас з періодичністю до 5 років водночас з економічними кризами 1998, 2003, 2008 та 2013 років.

Для успішної реалізації економічних реформ Україні потрібна соціально-орієнтована модель функціонування економіки з гнучким внутрішнім споживчим ринком, власним виробництвом продукції, а не засиллям китайського імпорту і прогресивною системою соціального захисту населення зі стандартами набагато вищими, ніж у країнах третього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» // [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Ваисльцева М. Деградація або реформи в Україні? В очікуванні дива // [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/09/16/559893/>
3. Горін П. Чумацький шлях до Європи: Сучасні перспективи українсько-румунських відносин // [Електронний Ресурс]. – режим доступу: <http://ua.112.ua/statji/chumatskyi-shliakh-u-yevropu-suchasni-perspektyvy-ukrainsko-rumunskykh-vidnosyn-265280.html>

4. Дахнова О.Є. Формування стратегії реформування економіки в контексті забезпечення сталого розвитку України // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. – 2013. – С. 32 – 38.
5. Козак Ю.Г. Економіка зарубіжних країн: Навч. посібник. Видання 4-е, перероб. та доп. / Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, С.Н. Лебедева та інш. – Київ: «Центр учбової літератури», 2013. - 292 с.
6. Лушников О.Е. Румунія в ЄвроСоюзі: ітоги першої «пятилетки» // Проблеми національної стратегії. – 2012. - № 5(14). – С.54-68.
7. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015: національна доповідь / [за заг. ред. В. М. Гейця та ін.]. - К. : НВЦ НБУВ, 2010. - 232 с.
8. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / О.М. Алимов, О.І. Амоша та ін. ; за заг. ред. В.І. Ляшенка ; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – 798 с.
9. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015) «Шляхом європейської інтеграції» / за ред. А. Гальчинського та ін. - К., 2004. - 416 с.
10. Шевчук О. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція (зб. наук. праць) / відп. ред. Є. І. Бойко. - Львів : ІРД НАН. - 2010. - Вип. 1/81. - С. 15-23.
11. Україна в цифрах. Статистичний збірник – 2014 // Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 239 с. // [Електронний Ресурс]. – режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm
12. Офіційний Інтернет-сайт державної служби статистики України // [Електронний Ресурс]. – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Офіційний Інтернет-сайт статистичних баз Світового банку (Економіка України) // [Електронний Ресурс]. – режим доступу: <http://data.worldbank.org/country/ukraine>
14. Офіційний Інтернет-сайт статистичних баз Світового банку (Економіка Румунії) // [Електронний Ресурс]. – режим доступу: <http://data.worldbank.org/country/romania>
15. Національний інститут статистики Румунії (Institutul National de Statistica, Romania) // [Електронний Ресурс]. – режим доступу: <http://www.insse.ro/cms/>